

non dignantur attendere. Quod tamen facere non aude-
remus, nisi multos pios Ecclesie catholice matris optime
filios, qui puerilibus studiis loquendi ac disserendi facul-
tatem quantum satis est consecuti essent, eadem refel-
lendorum hæreticorum necessitate fecisse videremus.

S. AUR. AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

DE MAGISTRO.

LIBER UNUS¹.

IN QUO DE VERBORUM VI ATQUE OFFICIO DISPUTATUR COPIOSE, QUO DEMUM NON VER-
BIS QUÆ FORIS HOMO PERSONAT, SED ÆTERNA VERITATE INTUS DOCENTE SCIENTIAM
RERUM OBTINERI EVINCATUR.

CAPUT I.

Locutio ad quid instituta.

I. Quid tibi videmur efficere velle, cum loquimur?
ADEODATUS (6). Quantum quidem mihi nunc occurrit,
aut docere aut discere. AUGUSTINUS. Unum horum video
et assentior: nam loquendo nos docere velle manifestum
est; discere autem quomodo? AD. Quo tandem censes,
nisi cum interrogamus? AUG. Etiam tunc nihil aliud quam
docere nos velle intelligo. Nam quæro abs te, utrum ob
aliam causam interrogas, nisi ut eum, quem interrogas,
doceas quid velis? AD. Verum dicis. AUG. Vides ergo jam
nihil nos locutione, nisi ut doceamus appetere. AD. Non
plane video: nam si nihil est aliud loqui quam verba

¹ Scriptus circiter an. Chr. 389. — Vide *Retract.* lib. 1, cap. 12.

promere, video nos id facere cum cantamus. Quod cum soli sæpe facimus, nullo præsentem qui discat, non puto nos docere aliquid velle. **AUG.** At ego puto esse quoddam genus docendi per commemorationem, magnum sane, quod in nostra hac sermocinatione res ipsa indicabit. Sed si tu non arbitraris nos discere cum recordamur, nec docere illum qui commemorat, non resisto tibi: et duas jam loquendi causas constituo, aut ut doceamus, aut ut commemoremus vel alios vel nosmetipsos: quod etiam dum cantamus, efficimus: an tibi non videtur? **AD.** Non prorsus: nam rarum admodum est, ut ego cantem commemorandi me gratia, sed tantummodo delectandi. **AUG.** Video quid sentias. Sed nonne attendis, id quod te delectat in cantu, modulationem quamdam esse soni; quæ quoniam verbis et addi et detrahi potest, aliud est loqui, aliud est cantare. Nam et tibiis et cithara cantatur, et aves cantant, et nos interdum sine verbis musicum aliquid sonamus, qui sonus cantus dici potest, locutio non potest: an quidquam est quod contradicas? **AD.** Nihil sane.

II. **AUG.** Videtur ergo tibi, nisi aut docendi, aut commemorandi causa non esse institutam locutionem? **AD.** Videretur, nisi me moveret, quod dum oramus, utique loquimur; nec tamen Deum aut doceri aliquid a nobis, aut commemorari fas est credere. **AUG.** Nescire te arbitror non ob aliud nobis præceptum esse, ut in clausis cubiculis oremus, quo nomine significantur mentis penetralia, nisi quod Deus, ut nobis quod cupimus præstet, commemorari aut doceri nostra locutione non quærit. Qui enim loquitur, suæ voluntatis signum foras dat per articulatam sonum: Deus autem in ipsis rationalis animæ secretis, qui homo interior vocatur, et quærendus et deprecandus est: hæc enim sua templa esse voluit. An apud Apostolum

non legisti, « Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus » Dei habitat in vobis¹, et in interiore homine habitare » Christum²? » Nec in Propheta animadvertisti, « Dicite » in cordibus vestris, et in cubilibus vestris compungi- » mini: sacrificate sacrificium justitiæ, et sperate in Do- » mino³? » Ubi putas sacrificium justitiæ sacrificari, nisi in templo mentis, et in cubilibus cordis? Ubi autem sacrificandum est, ibi et orandum. Quare non opus est locutione cum oramus, id est, sonantibus verbis, nisi forte, sicut sacerdotes faciunt, significandæ mentis suæ causa, non ut Deus, sed ut homines audiant, et consensione quadam per commemorationem suspendantur in Deum: an tu aliud existimas? **AD.** Omnino assentior. **AUG.** Non te ergo movet quod summus Magister cum orare doceret Discipulos, verba quædam docuit, in quo nihil aliud videtur fecisse, quam docuisse, quomodo in orando loqui oporteret? **AD.** Nihil me omnino istud movet: non enim verba, sed res ipsas eos verbis docuit, quibus et se ipsi commonefacerent, a quo, et quid esset orandum, cum in penetralibus (ut dictum est) mentis orarent. **AUG.** Recte intelligis: simul enim te credo animadvertere, etiam si quisquam contendat, quamvis nullum edamus sonum, tamen quia ipsa verba cogitamus, non intus apud animum loqui; sic quoque locutione nihil aliud agere quam commonere, cum memoria, cui verba inhærent, ea revolvendo facit venire in mentem res ipsas, quarum signa sunt verba. **AD.** Intelligo ac sequor.

¹ 1 Cor. iii, 16. — ² Ephes. iii, 17. — ³ Psal. iv, 5, 6.

CAPUT II

Verborum significatus non nisi verbis ab homine ostenditur.

III. AUG. CONSTAT ergo inter nos verba signa esse. AD. Constat. AUG. Quid signum, nisi aliquid significet, potest esse signum? AD. Non potest. AUG. Quot verba sunt in hoc versu,

*Si nihil ex tanta Superis placet urbe relinqui*¹?

AD, Octo. AUG. Octo ergo signa sunt. AD. Ita est. AUG. Credo te hunc versum intelligere. AD. Satis arbitror. AUG. Dic mihi quid singula verba significant. AD. Video quidem quid significet, *si*; sed nullum aliud verbum, quod id exponi possit, invenio. AUG. Saltem illud invenis, quidquid significatur hoc verbo ubinam sit? AD. Videtur mihi quod, *si*, dubitationem significet: jam dubitatio, ubi nisi in animo est? AUG. Accipio interim, perseguere cætera. AD. *Nihil*, quid aliud significat, nisi id quod non est? AUG. Verum fortasse dicis: sed revocat me ab assentiendo quod superius concessisti, non esse signum nisi aliquid significet: quod autem non est, nullo modo esse aliquid potest. Quare secundum verbum in hoc versu non est signum, quia non significat aliquid, et falso inter nos constitit, quod omnia verba signa sint, aut omne signum aliquid significet. AD. Nimis quidem urges, sed quando non habemus quid significemus, omnino stulte verbum aliquid promimus: tu autem nunc mecum loquendo, credo quod nullum sonum frustra emittis, sed omnibus quæ ore tuo

¹ Virg. Æneid. lib. II.

erumpunt, signum mihi das ut intelligam aliquid: quapropter non te oportet istas duas syllabas enuntiare, dum loqueris, si per eas non significas quidquam. Si autem vides necessariam per eas enuntiationem fieri, nosque doceri vel commoneri, cum auribus insonant, vides etiam profecto quid velim dicere, sed explicare non possum. AUG. Quid igitur facimus? An affectionem animi quamdam, cum rem non videt, et tamen non esse invenit, aut invenisse se putat, hoc verbo significari dicimus potius, quam rem ipsam quæ nulla est? AD. Istud ipsum est fortasse quod explicare moliebar. AUG. Transeamus ergo hinc quoquo modo se habet, ne res absurdissima nobis accidat. AD. Quæ tandem? AUG. Si nihil nos teneat, et moras patiamur. AD. Ridiculum hoc quidem est, et tamen nescio quomodo video posse contingere, imo plane video contigisse.

IV. AUG. Suo loco genus hoc repugnantiae; si Deus siverit, planius intelligemus: nunc ad illum versum te refer, et conare ut potes cætera ejus verba quid significant pandere. AD. Tertia præpositio est, *ex*, pro qua *de*, possumus ut arbitror dicere. AUG. Non id quæro, ut pro una voce notissima aliam vocem æque notissimam, quæ idem significet dicas; si tamen idem significat: sed interim concedamus ita esse. Certe si Poëta iste non, *ex tanta urbe*, sed, *de tanta*, dixisset, quæreremque abs te quid, *de*, significaret; diceres, *ex*, cum hæc duo verba essent, id est, signa, unum aliquid, ut tu putas, significantia: ego autem idipsum, nescio quid unum, quod his duobus signis significatur inquiri. AD. Mihi videtur secretionem quamdam significare ab ea re in qua fuerat aliquid, quod ex illa esse dicitur, sive illa non maneat, ut in hoc versu, non manente urbe, poterant aliqui ex illa esse Trojani: sive maneat, sicut ex urbe Roma dicimus esse negotiatores in Africa. AUG. Ut concedam tibi hæc ita esse, nec enume-

rem quam multa fortasse præter hanc tuam regulam repertantur : illud certe tibi attendere facile est, exposuisse te verbis verba, id est, signis signa, eisdemque notissimis notissima : ego autem illa ipsa quorum hæc signa sunt, mihi, si posses, vellem ut ostenderes.

CAPUT III.

An res aliqua monstrari absque signo possit.

V. AD. MIRROR te nescire, vel potius simulare nescientem, responsione mea fieri quod vis omnino non posse : siquidem sermocinamur, ubi non possumus respondere nisi verbis. Tu autem res quæris eas, quæ quodlibet sint, verba certe non sunt, quas tamen ex me tu quoque verbis quæris. Prior itaque tu sine verbis quære, ut ego deinde ista conditione respondeam. AUG. Jure agis fateor : sed si quærerem istæ tres syllabæ quid significant, cum dicitur, *paries*, nonne posses digito ostendere, ut ego prorsus rem ipsam viderem, cujus signum est hoc trisyllabum verbum, demonstrante te, nulla tamen verba referente. AD. Hoc nisi solis nominibus, quibus corpora significantur, si eadem corpora præsentia sint, fieri posse concedo. AUG. Num colorem corpus dicimus, annon potius quamdam corporis qualitatem? AD. Ita est. AUG. Cur ergo et hic digito demonstrari potest? An addis corporibus etiam corporum qualitates, ut nihilominus etiam istæ cum præsentia sunt, doceri sine verbis possint? AD. Ego cum corpora dicerem, omnia corporalia intelligi volebam, id est, omnia quæ in corporibus sentiuntur. AUG. Considera tamen, utrum etiam hinc aliqua tibi excipienda sint. AD. Bene admones : non enim om-

nia corporalia, sed omnia visibilia dicere debui. Fateor enim sonum, odorem, saporem, gravitatem, calorem, et alia, quæ ad cæteros sensus pertinent, quanquam sentiri sine corporibus nequeant, et propterea sint corporalia, non tamen digito posse monstrari. AUG. Nunquam-ne vidisti ut homines cum surdis gestu quasi sermocinentur, ipsique surdi non minus gestu vel quærant, vel respondeant, vel doceant, vel indicent aut omnia quæ volunt, aut certe plurima? Quod cum fit, non utique sola visibilia sine verbis ostenduntur, sed et soni et sapes, et cætera hujusmodi. Nam et histriones totas in theatris fabulas sine verbis saltando plerumque aperiunt et exponunt. AD. Nihil habeo quod contradicam, nisi quod illud, *ex*, non modo ego, sed nec ipse quidem saltator histrio tibi sine verbis quid significet posset ostendere.

VI. AUG. Verum fortasse dicis : Sed fingamus eum posse, non, ut arbitror, dubitas, quisquis ille motus corporis fuerit, quo mihi rem quæ hoc verbo significatur, demonstrare conabitur, non ipsam rem futuram esse, sed signum. Quare hic quoque non quidem verbo verbum, sed tamen signo signum nihilominus indicabit, ut et hoc monosyllabum, *ex*, et ille gestus, unam rem quamdam significant, quam mihi ego vellem non significando monstrari. AD. Quis potest quod quæris, oro te? AUG. Quomodo paries potuit. AD. Ne ipse quidem, quantum ratio progrediens docuit, ostendit sine signo potest. Nam et intentio digiti non est utique paries, sed signum datur, per quod paries possit videri. Nihil itaque video quod sine signis ostendi queat. AUG. Quid si ex te quærerem, quid sit ambulare, surgesque et id ageres, nonne reipsa potius quam verbis ad me docendum, aut ullis aliis signis uteris? AD. Fateor ita esse, et pudet me rem tam in promptu positam non vidisse : ex qua etiam mihi millia rerum jam occurrunt, quæ

ipsæ per se valeant, non per signa monstrari, ut edere, bibere, sedere, stare, clamare, et innumerabilia cætera. **AUG.** Age nunc dic mihi, si omnino nesciens hujus verbi vim, abs te ambulante quærerem, quid sit ambulare, quomodo me doceres? **AD.** Idipsum agerem aliquanto celerius, ut post interrogationem tuam aliqua novitate admoneris; et tamen nihil aliud fieret, quam id quod deberet ostendi. **AUG.** Scis-ne aliud esse ambulare, aliud festinare? Nam et qui ambulat, non statim festinat; et qui festinat, non continuo ambulat: dicimus enim et in scribendo et in legendo, aliisque innumerabilibus rebus festinationem. Quare cum illud, quod agebas, celerius ageres post interrogationem meam, putarem ambulare nihil esse aliud quam festinare: id enim novi addideras; et ob hoc fallerer. **AD.** Fateor rem non posse nos monstrare sine signo, si cum id agimus interrogemur: si enim nihil addamus, putabit qui rogat nolle nos ostendere, contemptoque se in eo quod agebamus perseverare. Sed si de his roget quæ agere possumus, nec eo tamen tempore quo agimus roget, possumus, post ejus interrogationem id agendo, re ipsa potius quam signo demonstrare quod rogat: nisi forte loquentem me interroget quid sit loqui: quidquid enim dixero, ut eum doceam, loquar necesse est: ex quo secutus docebo, donec ei planum faciam quod vult, non recedens a re ipsa quam sibi voluit demonstrari, nec signa quærens quibus eam ostendam præter ipsam.

CAPUT IV.

An signa signis monstrantur.

VII. AUG. ACUTISSIME omnino: quare vide utrum conveniat jam inter nos ea posse demonstrari sine signis, quæ aut non agimus cum interrogamur, et tamen statim agere possumus, aut ipsa signa forte agimus. Cum enim loquimur, signa facimus, de quo dictum est significare. **AD.** Convenit. **AUG.** Cum ergo de quibusdam signis quæritur, possunt signis signa monstrari: cum autem de rebus, quæ signa non sunt, aut eas agendo post inquisitionem si agi possunt, aut signa dando per quæ animadverti queant. **AD.** Ita est. **AUG.** In hac igitur tripartita distributione prius illud consideremus, si placet, quod signis signa monstrantur: num enim sola verba sunt signa? **AD.** Non. **AUG.** Videtur ergo mihi loquendo nos aut verba ipsa signare verbis, aut alia signa, velut gestum cum dicimus aut litteram; nam his duobus verbis quæ significantur, nihilominus signa sunt: aut aliquid aliud quod signum non sit, velut cum dicimus, lapis; hoc enim verbum signum est, nam significat aliquid, sed id quod eo significatur, non continuo signum est: quod tamen genus, id est, cum verbis ea quæ signa non sunt significantur, non pertinet ad hanc partem quam discutere proposuimus. Suscepimus enim considerare illud, quod signis signa monstrantur, et partes in eo duas comperimus, cum aut eadem aut alia signa signis docemus vel commemoramus: annon tibi videtur? **AD.** Manifestum est.

VIII. AUG. Dic ergo signa quæ verba sunt, ad quem sen-

sum pertineant. AD. Ad auditum. AUG. Quid gestus? AD. Ad visum. AUG. Quid cum verba scripta invenimus, num verba non sunt? An signa verborum verius intelliguntur? Ut verbum sit quod cum aliquo significato articulata voce profertur; vox autem nullo alio sensu quam auditu percipi potest: ita fit ut cum scribitur verbum, signum fiat oculis, quo illud quod ad aures pertinet, veniat in mentem. AD. Omnino assentior. AUG. Id quoque te arbitror assentiri, cum dicimus, nomen, significare nos aliquid. AD. Verum est. AUG. Quid tandem? AD. Id scilicet quod quidque appellatur, velut Romulus, Roma, virtus, fluvius, et innumerabilia cætera. AUG. Num ista quatuor nomina nullas res significant? AD. Imo aliquas. AUG. Num nihil distat inter hæc nomina, et eas res quæ his significantur? AD. Imo plurimum. AUG. Vellem abs te audire, quidnam id sit. AD. Hoc vel imprimis, quod hæc signa sunt, illa non sunt. AUG. Placet-ne appellemus significabilia ea quæ signis significari possunt et signa non sunt, sicut ea quæ videri possunt, visibilia nominamus, ut de his deinceps commodius disseramus? AD. Placet vero. AUG. Quid, illa quatuor signa quæ paulo ante pronuntiasti, nullo-ne alio signo significantur? AD. miror quod jam mihi excidisse arbitraris, quod ea quæ scribuntur, eorum quæ voce proferuntur, signorum signa esse comperimus. AUG. Dic inter ista quid distet? AD. Quod illa visibilia sunt, hæc audibilia. Cur enim et hoc nomen non admittas, si admisimus significabilia? AUG. Prorsus admitto, et gratum habeo. Sed rursus quæro, quatuor hæc signa nullo-ne alio signo audibili significari queant, ut visibilia recordatus es. AD. Hoc quoque recentius dictum recorder. Nam nomen responderam significare aliquid, et huic significationi quatuor ista subjeceram; et illud autem et hæc, siquidem voce proferuntur, audi-

bilia esse cognosco. AUG. Quid ergo inter audibile signum et audibilia significata, quæ rursus signa sunt, interest? AD. Inter illud quidem quod dicimus, nomen, et hæc quatuor quæ significationi ejus subjecimus, hoc distare video, quod illud audibile signum est signorum audibilibium: hæc vero audibilia quidem signa sunt, non tamen signorum, sed rerum partim visibilium, sicut est Romulus, Roma, fluvius; partim intelligibilium, sicut est virtus.

IX. AUG. Accipio et probo: sed scis-ne omnia quæ voce articulata cum aliquo significato proferuntur, verba appellari? AD. Scio. AUG. Ergo et nomen verbum est, quando quidem id videmus cum aliquo significato articulata voce proferri; et cum dicimus disertum hominem bonis verbis uti, etiam nominibus utique utitur; et cum seni domino apud Terentium servus retulit, *Bona verba queso*¹, multa ille etiam nomina dixerat. AD. Assentior. AUG. Concedis igitur iis duabus syllabis quas edimus, cum dicimus, verbum, nomen quoque significari, et ob hoc illud hujus signum esse. AD. Concedo. AUG. Hoc quoque respondeas velim. Cum verbum signum sit nominis, et nomen signum sit fluminis, et flumen signum sit rei, quæ jam videri potest, ut inter hanc rem et flumen, id est, signum ejus, et inter hoc signum et nomen, quod hujus signi signum est dixisti, quid intersit, quid interesse arbitraris inter signum nominis, quod verbum esse comperimus, et ipsum nomen cujus signum est? AD. Hoc distare intelligo quod ea, quæ significantur nomine, etiam verbo significantur; ut enim nomen est verbum, ita et flumen verbum est: quæ autem verbo significantur, non omnia significantur et nomine. Nam et illud, *si*, quod in capite habet abs te propositus versus, et hoc, *ex*, de quo jam diu agen-

¹ Terent. in Andria.

tes in hæc duce ratione pervenimus, verba sunt, nec tamen nomina; et talia multa inveniuntur. Quamobrem cum omnia nomina verba sint, non autem omnia verba nomina sint, planum esse arbitror quid inter verbum distet et nomen, id est, inter signum signi ejus quod nulla alia signa significat, et signum signi ejus quod rursus alia significat. **AUG.** Concedis-ne omnem equum animal esse, nec tamen omne animal equum esse? **AD.** Quis dubitaverit? **AUG.** Hoc ergo inter nomen et verbum, quod inter equum et animal interest. Nisi forte ab assentiendo id te revocat, quod dicimus et alio modo verbum, quo significantur ea, quæ per tempora declinantur, ut scribo scripsi, lego legi, quæ manifestum est non esse nomina. **AD.** Dixisti omnino quod me dubitare faciebat. **AUG.** Ne te istud moveat. Dicimus enim et signa universaliter omnia quæ significant aliquid, ubi etiam verba esse invenimus. Dicimus item signa militaria, quæ jam proprie signa nominantur, quo verba non pertinent. Et tamen si tibi dicerem, ut omnis equus animal, non autem omne animal equus est, ita omne verbum signum, non autem omne signum verbum est, nihil (ut opinor) dubitares. **AD.** Jam intelligo, et prorsus assentior, hoc interesse inter universale illud verbum et nomen, quod inter animal et equum.

BOC X. AUG. Scis-ne etiam, cum dicimus animal, aliud esse hoc trisyllabum nomen, quod voce prolatum est, aliud id quod significatur? **AD.** Jam hoc supra concessi de omnibus signis et significabilibus. **AUG.** Num omnia signa tibi videntur aliud significare quam sunt, sicut hoc trisyllabum eum dicimus, animal, nullo modo idem significat quod est ipsum? **AD.** Non sane: nam cum dicimus signum, non solum signa cætera quæcumque sunt, sed etiam se ipsum significat; est enim verbum, et utique omnia verba signa sunt. **AUG.** Quid in hoc dissyllabo cum dicimus, verbum,

nonne tale aliquid contingit? Nam si omne quod cum aliquo significato articulata voce profertur, hoc dissyllabo significatur, etiam ipsum hoc genere includitur. **AD.** Ita est. **AUG.** Quid, nomen nonne similiter habet? Nam et omnium generum nomina significat, et ipsum nomen generis neutri nomen est. An si ex te quærerem quæ pars orationis nomen, posses mihi respondere recte nisi, nomen? **AD.** Verum dicis. **AUG.** Sunt ergo signa quæ inter alia quæ significant, et se ipsa significant. **AD.** Sunt. **AUG.** Num tale tibi videtur hoc quadrisyllabum signum, cum dicimus, conjunctio? **AD.** Nullo modo: nam ea quæ significat, non sunt nomina; hoc autem nomen est.

CAPUT V.

Signa mutua.

XI. AUG. Bene attendisti: nunc illud vide, utrum inveniuntur signa, quæ se invicem significant, ut quemadmodum hoc ab illo, sic illud ab hoc significetur: non enim ita sunt inter se hoc quadrisyllabum, cum dicimus, conjunctio, et illa quæ ab hoc significantur, cum dicimus, si, vel, nam, namque, nisi, ergo, quoniam, et similia: nam hæc illo uno significantur, nullo autem horum unum illud quadrisyllabum significatur. **AD.** Video, et quænam signa sint se invicem significantia, cupio cognoscere. **AUG.** Tu ergo nescis, cum dicimus, nomen et verbum, duo verba, nos dicere. **AD.** Scio. **AUG.** Quid illud, nescis cum dicimus, nomen et verbum, duo